

Міністерство освіти України
Інститут змісту і методів навчання
Український державний центр туризму
і краєзнавства учнівської молоді

**Орієнтовні навчальні програми
туристсько-краєзнавчих об'єднань
учнівської молоді**

Київ 1996

Орієнтовні навчальні програми туристсько-краєзнавчих об'єднань учнівської молоді / За заг. ред. Ю.В. Штангея. – К.: ІЗМН, 1996. – 368 с.

Орієнтовні навчальні програми туристсько-краєзнавчих об'єднань учнівської молоді підготовлені колективом Українського державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді Міністерства освіти України.

Структурування програм здійснено на основі туристсько-спортивних, краєзнавчих і допоміжних блоків.

Передбачається можливість внесення змін і доповнень з урахуванням специфіки кожного навчально-виховного закладу.

Програми розраховані на учнів позашкільних і загальноосвітніх навчально-виховних закладів.

Рецензенти: Ю.І. Танигін, канд. тех. Наук, Голова федерації спортивного туризму України, майстер спорту з туризму
А.А. Головка вчитель-методист, керівник туристсько-краєзнавчих гуртків з 15-річним стажем

За загальною редакцією Ю.В. Штангея, директора Українського державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді Міністерства освіти України

Відповідальні за випуск: Д.Г. Омельченко, Л.М. Павлова

ЮНІ МУЗЕЄЗНАВЦІ

ОРІЄНТОВНА ПРОГРАМА ГУРТКА "ЮНІ МУЗЕЄЗНАВЦІ" /1-й рік кавчання/

Мета програми - здобуття учнями знань з історії та теорії музейної справи, засвоєння прийомів і методів роботи з пам'ятниками історії і культури, природними об'єктами в процесі їх виявлення, збирання, обліку, зберігання та використання, набуття навичок пошукової та експедиційної роботи.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

п/п	Назва теми	Кількість годин			
		Усього	у тому числі		
			теоретичних	у приміщенні;	на місцевості
1	Вступне заняття	4	2	-	2
2	Розвиток музейної справи	10	4	6	-
3	Основи організації музейної справи	10	4	6	-
4	Музейна мережа та класифікація музеїв	8	2	6	-
5	Музей закладу освіти, його специфічні особливості	13	4	9	-
6	Краєзнавчий пошук як основа діяльності музею	22	4	-	18
7	Пам'ятники історії, культури, природи	16	4	-	12
В	Фонди музею	14	4	10	-
9	Пошукова робота та збирання матеріалів	30	6	-	24
10	Експедиція				
	Разом	127	34	37	56

ПРОГРАМА

1. ВСТУПНЕ ЗАНЯТТЯ /4 год/

Завдання та зміст роботи гуртка "Юні музеєзнавці".

Музей - краєзнавство - туризм. Їх взаємозв'язок.

Туристсько-краєзнавчі можливості краю.

Вимоги до учасників походів, експедицій та екскурсій.

Практичні заняття. Ознайомлення з екскурсійними об'єктами: історичними, архітектурними та іншими пам'ятними місцями.

3. РОЗВИТОК МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ /10 год/

Походження слова "музей". Старовинні музеї - сховища пам'ятників природи та матеріальної культури.

Перші музейні зібрання в Україні. Створення великих публічних музеїв.

Розвиток краєзнавчого руху та його значення в розширенні музейної мережі в 20-30 роках. Зародження та розвиток шкільних музеїв в Україні.

Зміни умов роботи музеїв в роки Великої Вітчизняної війни, скорочення музейної мережі. Піднесення краєзнавчого руху після війни.

Розвиток музейної справи сьогодні.

Рух учнівської молоді "Моя земля - земля моїх батьків". Його роль у зростанні мережі народознавчих музеїв-закладів освіти, залученні учнів до витоків національних культур, вивчення історії свого народу, відродження національної спадщини.

Практичні заняття. Ознайомлення з літературою, слайдами, кінофотодокументами, відеоматеріалами, які розповідають про відомі музеї країни та музейні колекції світу; із роботою свого закладу з вивчення, збереження та примноження традицій, звичаїв, обрядів народу України, відродження національної спадщини. Бесіди із співробітниками місцевого музею про історію його створення, формування колекцій.

3. ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ /10 год/

Закон України "Про музеї та музейну справу", інші нормативні документи з музеєзнавства.

Основні види музейної діяльності: комплектування музейних фондів, фондова робота, експозиційне робота, науково-просвітницька робота. Взаємозв'язок усіх видів музейної діяльності.

Практичні заняття. Вивчення Закону України "Про музеї та музейну справу" та інших нормативних документів з музеєзнавства. Ознайомлення з

основними видами музейної діяльності одного з державних музеїв, зустріч з його працівниками.

4. МУЗЕЙНА МЕРЕЖА ТА КЛАСИФІКАЦІЯ МУЗЕЇВ /8 год/

Державні музеї, музеї, які працюють на громадських засадах, приватні колекції.

Профільна класифікація. Комплексні музеї.

Музеї-заповідники, музеї просто неба, меморіальні музеї-садиби.

Практичні заняття. Ознайомлення з експозиціями музеїв різних профілів /державних, громадських або приватних/.

5. МУЗЕЙ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ, ЙОГО СПЕЦИФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ /13 год/

Музей закладу освіти - осередок освіти та виховання учнівської молоді. Положення про музей закладу освіти системи Міністерства освіти України. Специфіка музею закладу освіти. Особливості використання музейних форм роботи. Зв'язок з навчальними програмами, науково-дослідницькою діяльністю учнів, основними напрямками туристсько-краєзнавчої роботи в закладах освіти.

Практичні заняття. Вивчення Положення про музей закладу освіти системи Міністерства освіти України. Ознайомлення з організацією і змістом роботи музею та основними напрямками туристсько-краєзнавчої роботи закладу освіти.

6. КРАЄЗНАВЧИЙ ПОШУК ЯК ОСНОВА ДІЯЛЬНОСТІ МУЗЕЮ /22 год/

Краєзнавчий пошук. Взаємозв'язок з профілем та темою музею. Організація пошукової роботи: дослідження теми, визначення напрямку, джерел, об'єктів комплектування, розробка його плану, програми. Методика краєзнавчих досліджень.

Практичні заняття. Розробка та організація пошуку за конкретною темою з проведенням цільового одно-, дводенного походу.

7. ПАМ'ЯТНИКИ ІСТОРІЇ, КУЛЬТУРИ, ПРИРОДИ /16 год/

Пам'ятники історії і культури. їх значення: наукове, історичне, художнє. Види пам'ятників: археологічні, історичні, документальні та ін. Типи пам'ятників: речові, писемні, образотворчі та ін. Охорона і використання пам'ятників історії та культури в краєзнавчій роботі.

Пам'ятники природи, їх охорона.

Практичні заняття. Вивчення законодавчих актів про охорону та використання пам'ятників історії та культури; про охорону природи. Виявлення пам'ятників історії, культури, природи свого краю. Їх паспортизація, фотографічна фіксація.

8. ФОНДИ МУЗЕЮ /14 год/

Вивчення фондів - основа всіх напрямків музейної діяльності. Музейний предмет як джерело наукових знань. Типи і групи музейних предметів. Музейна колекція /систематична, тематична, меморіальна, навчальна, приватна та ін./, реліквії та меморіальні матеріали.

Основний фонд музею; фонд науково-допоміжних матеріалів; обмінний і тимчасовий фонди. Критерії розподілу музейних предметів, інших матеріалів між фондами.

Види фондової роботи.

Практичні заняття. Вивчення нормативних документів про порядок збирання, обліку, зберігання музейних фондів.

Ознайомлення з фондовою роботою одного з державних музеїв, з прийомами визначення, класифікації та систематизації музейних предметів.

9. ПОШУКОВА РОБОТА ТА ЗБИРАННЯ МАТЕРІАЛІВ /30 год/

Мета і завдання пошукової роботи. Організація пошукової роботи та збирання матеріалів. Методи комплектування фондів: тематичний, систематичний, комплексний тощо. Форми комплектування: експедиція, туристські походи, подорожі, краєзнавчі екскурсії, поточне комплектування, листування.

Підготовка до проведення експедиції /походу, подорожі/: розробка програми пошукової роботи та збирання матеріалів; маршруту; перелік матеріалів, необхідних для збирання; розподіл обов'язків між учасниками експедиції; матеріальне забезпечення пошукової роботи; підготовка польової документації: польового щоденника, акту приймання-передачі, польового опису, зошита для запису спогадів і розповідей, анкети, зошита фотофіксацій; підготовка спеціального спорядження для забезпечення збереження пам'ятників історії та культури.

Практичні заняття. Робота з архівними матеріалами та літературою, Проведення польових робіт під час одно-, дводенного походу; виявлення і збирання пам'ятників історії та культури; вивчення середовища їх побутування. Ведення польової документації; систематизація, облік, опис і шифрування речових, документальних і образотворчих пам'ятників історії та

культури; забезпечення їх зберігання в польових умовах. Запис спогадів і розповідей учасників і очевидців, Анкетування інформаторів.

10. ЕКСПЕДИЦІЯ

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ЗНАТЬ І ВМІНЬ ЮНИХ МУЗЕЄЗНАВЦІВ

Учні повинні знати:

історію та теорію музейної справи;

Закон України "Про музеї та музейну справу", Положення про музей закладу освіти системи Міністерства освіти України та інші нормативні документи з музеєзнавства;

основи організації музейної справи та особливості музею, закладу освіти;

законодавчі акти про охорону та використання пам'ятників історії та культури, про охорону природи; основні види музейної діяльності; профільну класифікацію музеїв;

основні прийоми та методи пошукової роботи та збирання матеріалів; основні види фондової роботи.

Учні повинні вміти:

виявляти та паспортизувати пам'ятники історії, культури, природи свого краю;

визначати профіль музею;

відрізняти музейні предмети, основний та науково-допоміжний фонди;

організувати та проводити пошукову роботу зі збирання матеріалів;

виконувати первинну обробку музейних предметів.

ОРІЄНТОВНА ПРОГРАМА ГУРТКА "ЮНІ МУЗЕСЗНАВЦІ"
/2-й рік навчання/

Мета програми - набуття учнями навичок фондової, експозиційної виставочної та масово-просвітницької роботи; підготовка учнів до створення музейної експозиції в закладі освіти та самостійної роботи в музеї.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

п/п	Назва теми	Кількість годин			
		Усього	у тому числі		
			теоре- тичних	у примі- щенні	на міс- цевості
1	2	3	4	5	6
1	Вступне заняття	4	4	-	-
2	Складання звіту про літню подорож	20	2	18	-
3	Облік і збереження фондів	20	5	15	-
4	Експозиційна та виставочна робота	34	6	28	-
5	Планування роботи	6	2	4	-
6	Актив музею закладу освіти та його функції	4	2	2	-
7	Використання матеріалів музею закладу освіти в навчальній і позакласній роботі	16	2	4	10
8	Підготовка до проведення музейної екскурсії	32	4	10	18
9	Використання технічних засобів у музеї закладу освіти	10	2	4	4
10	Експедиція				
	Разом	146	29	85	32

1. ВСТУПНЕ ЗАНЯТТЯ /4 год/

Підбивання підсумків літньої експедиції.

Завдання гуртка на навчальний рік. Складання плану роботи.

2. СКЛАДАННЯ ЗВІТУ ПРО ЛІТНЮ ЕКСПЕДИЦІЮ /20 год/

Систематизація і класифікація матеріалів, зібраних під час експедиції. Вимоги до оформлення матеріалів і складання звіту.

Практичні заняття. Складання звіту про експедицію /поход/. Обробка матеріалів /шифрування, опис музейних предметів, запис їх в інвентарну книгу, складання картотек/. Забезпечення їх збереження. Систематизація кіно-, фона- та фотодокументів і графічних матеріалів. Організація роботи з виготовлення макетів, муляжів, наочних посібників тощо.

3. ОБЛІК І ЗБЕРЕЖЕННЯ ФОНДІВ /20 год/

Завдання облікової роботи та збереження фондів. Інвентарна книга. Шифрування. Приймання та видача музейних предметів. їх наукове визначення і опис. Види науково-довідкових картотек.

Забезпечення збереження експонатів - одне з головних завдань музею. Основні вимоги до збереження музейних предметів в експозиції і фондах. Фактори, які впливають на їх збереження. Специфіка умов збереження музейних предметів за типами матеріалів.

Організація консервації і реставрації музейних предметів.

Практичні заняття. Проведення інвентаризації, шифрування і первинної наукової обробки матеріалів, зібраних у ході експедиції /походу, подорожі/. Забезпечення збереження експонатів. Розробка науково-довідкових картотек /інвентарної, тематичної, іменної тощо/. Організація роботи з виготовлення макетів, муляжів тощо.

4. ЕКСПОЗИЦІЙНА ТА ВИСТАВОЧНА РОБОТА /34 год/

Експозиція музею закладу освіти - результат туристсько-краєзнавчої роботи учнів. Музейна термінологія: "музейна експозиція", "експонат", "тематико-експозиційний комплекс" тощо.

Тематико-експозиційний комплекс, його зміст і значення в експозиції.

Роль і місце оригінальних і науково-допоміжних матеріалів. Пояснювальні тексти.

Основні етапи створення експозиції: розробка тематичної структури і визначення основного змісту експозиції; вивчення і відбір матеріалу; складання тематико-експозиційного плану; розробка проекту художнього оформлення; виготовлення обладнання, текстового та допоміжного матеріалу; монтаж експозиції.

Основні принципи побудови музейної експозиції: науковість і історизм, предметність і наочність, вибірковість музейного показу, актуальність музейної експозиції. Основні методи: тематико- хронологічний, тематичний, проблемний та ін.

Особливості експозиційної роботи в музеях закладів освіти /з урахуванням різних профілів/.

Постійна експозиція і тимчасова виставка. Пересувна виставка та її особливості.

Практичні заняття. Ознайомлення з основними методичними прийомами створення експозиції: розробка тематичної структури; складання тематико-експозиційного плану, текстового матеріалу; розміщення експонатів, науково-допоміжних матеріалів; використання технічних засобів в експозиції і на виставці в державному або громадському музеях. Створення стаціонарної /пересувної/ виставки за темою проведеного пошуку з послідовним опрацюванням основних етапів і прийомів експозиційної роботи.

5. ПЛАНУВАННЯ РОБОТИ /6 год/

Завдання планування музею закладу освіти. Форми планування /довгострокове і поточне/. Відображення в планах: основних напрямків і тематики пошукової роботи, участі в туристсько-краєзнавчих експедиціях; основних об'єктів і джерел комплектування; проведення лекцій, екскурсій, масово-освітніх заходів; взаємозв'язок з державними і громадськими організаціями тощо.

Практичні заняття. Ознайомлення з формами і методикою планування роботи одного з державних /громадських/ музеїв. Складання плану роботи музею свого закладу освіти.

6. АКТИВ МУЗЕЮ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ ТА ЙОГО ФУНКЦІЇ /4 год/

Рада музею закладу освіти, її функції. Координація діяльності робочих груп і комісій. Зв'язок ради музею з державними музеями, архівами та іншими організаціями.

Фондова комісія музею, організація її роботи.

Практичні заняття. Ознайомлення з роботою фондової комісії одного з державних музеїв.

7. ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ МУЗЕЮ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ В НАВЧАЛЬНІЙ І ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ /16 год/

Музей і навчальний процесі використання окремих музейних предметів і колекцій під час підготовки до уроків.

Організація і проведення масово-освітніх заходів: екскурсій, лекцій, тематичних вечорів, музейних свят, зустрічей, конференцій, конкурсів тощо.

Основні вимоги до екскурсії: комплексний підхід, актуальність, урахування віку та знань екскурсантів.

Практичні заняття. Підготовка рефератів, доповідей, повідомлень з використанням матеріалів музею на уроках, конференціях тощо. Участь у підготовці й проведенні масово-освітніх заходів у закладі освіти і мікрорайоні. Самостійне проведення одного масового заходу з використанням створеної виставки.

8. ПІДГОТОВКА І ПРОВЕДЕННЯ МУЗЕЙНОЇ ЕКСКУРСІЇ /32 год/

Екскурсія - одна з форм освітньої і масової роботи в музеї закладу освіти. Типи і види екскурсій. Розробка тематики відповідно до структури експозиції і завдань навчально-виховного процесу.

Основні принципи екскурсійної методики: цілеспрямованість, тематичність, актуальність, логічна і хронологічна послідовність, доступність, наочність, конкретність. Урахування освітніх і вікових особливостей екскурсантів і екскурсоводів.

Екскурсійні методи і прийоми: методи - показу, розповіді; бесіди, моторний; прийоми - демонстрації, порівняння експонатів, поєднання показу і розповіді.

Порядок підготовки і проведення екскурсії а музеї: вибір теми, підготовка плану, формування мети; вивчення теми екскурсії; вибір експонатів і підготовка маршруту, робота над змістом екскурсії; опрацювання і складання екскурсії; вдосконалення екскурсії а урахуванням різних категорій і вікових груп екскурсантів.

Практичні заняття. Прослуховування тематичних і оглядових екскурсій по місту, у державних /громадських/ музеях різних профілів; ознайомлення з методикою їх проведення. Підготовка власного варіанта екскурсії: розробка плану складання бібліографії з теми екскурсії; вивчення літератури, джерел, експонатів музею; добір і систематизація необхідних відомостей; добір експонатів; складання маршруту; складання розгорнутого плану та індивідуального тексту екскурсії. Робота над опрацюванням маршруту. Оволодіння змістом і методикою проведення екскурсії.

9. ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ У МУЗЕЇ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ /10 год/

Види технічних засобів: фотоапарат, кіновідеокамера, магнітофон, відеомагнітофон та ін. Кіно-, фото- та фонодокументи. Діафільми, діапозитиви. Застосування технічних засобів у процесі збирання і експонування музейних предметів.

Практичні заняття. Ознайомлення з роботою аудіовізуальних та інших технічних засобів у музеї закладу освіти: фото-, кіно- та відеоапаратурою, діапроектором, магнітофоном тощо.

10. ЕКСПЕДИЦІЯ

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ЗНАНЬ І ВМІНЬ ЮНИХ МУЗЕЄЗНАВЦІВ

Учні повинні знати:

основи фондової роботи;
основні вимоги до обліку та збереження музейних предметів;
основні етапи та прийоми створення музейної експозиції;
основні вимоги до масово-просвітницької роботи;
музейну термінологію.

Учні повинні вміти:

складати плани роботи музею;
здійснювати облік та зберігання музейних предметів; організувати та проводити краєзнавчий пошук за конкретною темою;
виконувати наукову обробку зібраного матеріалу; створювати та оформляти музейну експозицію;
здійснювати масово-просвітницьку роботу;
використовувати технічні засоби в польових умовах і для музейної експозиції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ганнусенко Н.І., Омельченко Ю.А. Зміст і форми роботи краєзнавчих музеїв навчальних закладів у сучасних умовах: Метод. рекомендації. - К.: НДІ педагогіки, 1992.
2. Ганнусенко Н.І., Ляпін О.В., Мацейків Т.І. Шкільні музеї. - К., 1991.
3. Ганнусенко Н.І. Проектування шкільної музейної експозиції. - К., 1990.
4. Закон України "Про музеї та музейну справу" / Урядовий кур'єр. - 1995. - 17 серпня.
5. Костриця М.Ю., Обозний В.В. Шкільна краєзнавчо-туристська робота. - К.: Вища шк., 1995.
6. Методические рекомендации по организации собирательской работы, учету и хранению фондов школьных музеев. - К.: НИИ педагогики, 1986.
7. Музееведение. Музей исторического профиля. - М.: Высш. шк., 1988.
8. Музей и школа / Под ред. Т.А.Кудриной. - М.: Просвещение, 1985.
9. Музейные термины / Сост. Ю.П.Пишулин, П.Я.Букшпан, М.Б.Гнедовский и др. - М., 1986.
10. Омельченко Ю.А. Розвиток учбових музеїв. - К.: НМК ВО, 1988.
11. Омельченко Ю.А. Шкільні музеї. - К., 1981,
12. Сейненский А.Е. Музей воспитывает юных, - М.: Просвещение, 1988.
13. Струнка М.Л. Методичні рекомендації з питань організації шкільних етнографічних музеїв. - К.: НДІ педагогіки, 1993.